

اتحادیه جهانی حفاظت از طبیعت (IUCN)^۱ بیان شده‌است، انواع زمامداری در مناطق تحت حفاظت می‌تواند به چهار شکل دولتی، مشارکتی، خصوصی و یا حکمرانی افراد بومی و جوامع محلی صورت گیرد. بنابراین، در کنار حکمرانی دولتی (همانند مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط‌زیست در ایران)، نباید از سه نوع دیگر زمامداری مناطق غافل شد.

امروزه در اقصی نقاط جهان، ده‌ها هزار پهنه حفاظت‌شده با عناوین مختلف وجود دارد، اما متأسفانه همچنان که مناطق تحت حفاظت جوامع بومی-محلی (ICCAs)^۲ تا همین اواخر ناشناخته باقی مانده بودند، اهمیت مناطق حفاظت‌شده خصوصی (PPAs)^۳ یا حفاظتگاه‌های خصوصی^۴ نیز کماکان تا حد زیادی مغفول مانده و به چشم نیامده است.

در ایران، قرق‌های اختصاصی مشابه‌ترین نوع مناطق (با هدف حفاظت از حیات‌وحش و مدیریت زیستگاه) به مناطق حفاظت‌شده خصوصی طبق تعاریف بین‌المللی تا به امروز بوده که هدف و نحوه اجرای آن سال‌هاست در نقاط مختلف جهان از منظر یک سیستم مدیریت غیردولتی مطرح شده و از آن با عنوان رویکردی نوین در حفاظت از تنوع‌زیستی یاد می‌شود.

قرق اختصاصی به چه منطقه‌ای گفته می‌شود؟

قرق اختصاصی واژه‌ای است که برای نخستین بار در منابع حقوقی محیط‌زیست ایران، در قانون شکار و صید مصوب سال ۱۳۴۶ مورد استفاده قرار گرفت. قرق اختصاصی در آیین نامه اجرایی قانون شکار و صید مصوب سال ۱۳۴۶ (اصلاحیه سال ۱۳۹۸)، به شرح زیر تعریف شد:

1. International Union for Conservation of Nature
2. Indigenous and Community Conserved Areas
3. Private Protected Areas
4. Private Reserve

قرق‌های اختصاصی یا حفاظتگاه‌های خصوصی؛ کلیات و تعاریف

فرشته باقری

دانشجوی دکتری علوم و مهندسی محیط‌زیست دانشگاه تهران
مترجم کتاب‌های آینده مناطق حفاظت شده خصوصی و راهبردهای مناطق حفاظت شده خصوصی

fereshtehbagheri@ut.ac.ir

مقدمه

در دهه‌های اخیر رویکردهای جدیدی درباره چگونگی حفاظت از زیستگاه‌ها و تنوع‌زیستی میان متولیان و متخصصان امر حفاظت رایج گشته است. یکی از این رویکردها اضافه کردن مساحتی به شبکه مناطق تحت حفاظت موجود با انواع حکمرانی خصوصی و یا مشارکتی است که اولین بار در سال ۱۹۷۷ در قالب ذخیره‌گاه زیست‌کره به صورت مدیریت مشارکتی همراه با جوامع محلی آغاز شد. طبق آنچه در دستورالعمل‌های منتشر شده از سوی

" قرق اختصاصی محدوده‌ای از جنگل، مرتع، آب (به جز محدوده‌های مقرر در ماده ۲۹ قانون شکار و صید مصوب سال ۱۳۴۶ با اصلاحات بعدی آن) و آب‌بندان، کوهستان و زمین‌های بایر یا دایر که پروانه شکار و صید در آن با رعایت حقوق اشخاص و مقررات مربوط به حفظ و تکثیر و بهره‌برداری از جانوران قابل شکار و صید است که پس از هماهنگی با مقامات صلاحیت‌دار وزارت جهاد کشاورزی از طرف سازمان (حفاظت محیط‌زیست) برای مدت معین به اشخاص حقیقی یا حقوقی واگذار می‌گردد."

به عبارت ساده‌تر قرق اختصاصی پهنه‌ای از مناطق آزاد است که پیش از این حفاظت نمی‌شده و اکنون با هدف حفاظت و بهره‌برداری پایدار مدیریت آن برای مدت محدود و معین به دست بخش خصوصی سپرده می‌شود. البته این مدیریت بدون نظارت سازمان حفاظت محیط زیست نخواهد بود. در سال‌های اخیر به‌ویژه پس از ثبت و شروع به فعالیت انجمن صنفی کارفرمایی

حفاظتگاه‌های خصوصی حیات‌وحش (ثبت ۱۴۰۱)، عبارت قرق اختصاصی بیشتر جای خود را به "حفاظتگاه خصوصی" داده و به این ترتیب مناطقی که با هدف حفاظت از حیات‌وحش و البته بهره‌برداری پایدار اقتصادی در عرصه‌های طبیعی و آزاد کشور بدست بخش خصوصی اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی، شرکت‌های تعاونی محلی، سازمان‌های مردم‌نهاد (NGOs) و ... اداره می‌شوند با این نام شناخته می‌گردند.

با وجود تعاریف و بستر قانونی موجود بعد از گذشت سال‌ها بالاخره از اواخر دهه ۸۰ و اوایل دهه ۹۰ طی فعالیت‌های خودجوش مردمی با حمایت‌های نسبی سازمان حفاظت محیط‌زیست، مناطقی در استان‌های کرمان، یزد و سمنان شکل گرفته و تحت عنوان قرق اختصاصی مورد حفاظت و مدیریت بخش خصوصی قرار گرفتند و در نهایت شورای عالی محیط‌زیست در اسفند ماه سال ۱۳۹۴ آیین‌نامه حقوق و تکالیف دارندگان پروانه قرق‌های اختصاصی را در ۱۱ ماده تصویب، که پس از آگهی روزنامه رسمی

بازدید علمی دانشجویان از منطقه برای دروس تخصصی محیط زیست، منطقه قرق پیشنهادی کوه مسجد، استان یزد

در سال ۱۳۹۵، به اجرا گذاشته شد و به این ترتیب پنج منطقه به عنوان اولین قرق‌های اختصاصی در ایران از این سال به طور رسمی فعالیت خود را آغاز نمودند. همچنین در ده‌ها منطقه دیگر به طور داوطلبانه فعالیت‌های حفاظتی از جمله تعامل با شکارچیان محلی و منع آنها از فعالیت‌های غیرمجاز، گزارش تخلفات به محیط‌بانان مناطق همجوار، احیای چشمه‌ها و ساخت آبشخور، برگزاری جلسات آموزشی برای آگاه‌سازی مردم محلی، گشت و پایش و سرشماری گونه‌های حیات‌وحش در کنار نیروهای سازمان حفاظت محیط‌زیست، ایجاد بستر فعالیت‌های علمی-پژوهشی و گردشگری طبیعی و ... تحت عنوان مناطق متقاضی اخذ مجوز قرق اختصاصی یا قرق‌های اختصاصی پیشنهادی شروع شد و تا به امروز ادامه داشته است.

شعار روز جهانی تنوع زیستی سال ۲۰۲۴

عاشقان محیط‌زیست و طبیعت که سالانه هزینه‌های مادی و غیرمادی فراوانی در راستای حفاظت از زیستگاه‌های ارزشمند سرزمین خود، صرف می‌کنند خستگی نمی‌شناسند و امیدوارانه با ایمان به اینکه تنوع‌زیستی دارایی بی‌بدیل همگان در این مرز و بوم و امانتی برای آیندگان است، می‌کوشند بخشی از برنامه حفاظت از آن باشند! همانطور که در پانزدهمین اجلاس متعاهدین به کنوانسیون تنوع زیستی در سال ۲۰۲۴ که بخشی از آن در شهرکنمینگ کشور چین و بخشی دیگر در مونترال کانادا برگزار شد، یک برنامه جهانی برای حفاظت و پایداری هر چه بیشتر تنوع‌زیستی تدوین و به تصویب رسید. در همین راستا، "بخشی از

گشت و پایش منطقه با استفاده از نیروهای محلی - منطقه قرق پیشنهادی کوه مسجد - استان یزد

- Challender, D. W. S., & Cooney, R. (2016). Informing decisions on trophy hunting: A briefing paper for European Union decision-makers regarding potential plans for restriction of imports of hunting trophies. International Union for the Conservation of Nature.
- Sue Stolton, Kent H. Redford and Nigel Dudley (2014). The Futures of Privately Protected Areas. A project funded by the Linden Trust for Conservation published by IUCN WCPA with the CBD and UNEP-WCMC 2014. Gland, Switzerland: IUCN.
- Mitchell, B.A., Stolton, S., Bezaury-Creel, J., Bingham, H.C., Cumming, T.L., Dudley, N., Fitzsimons, J.A., Malleret-King, D., Redford, K.H. and Solano, P. (2018). Guidelines for privately protected areas. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 29. Gland, Switzerland: IUCN. xii + 100pp.

برنامه باش" به عنوان شعار روز جهانی تنوع‌زیستی در سال ۲۰۲۴ انتخاب شده‌است. در واقع این شعار، از همه جهانیان از جمله دولت‌ها، مردم بومی، جوامع محلی، سازمان‌های مردم‌نهاد، قانون‌گذاران، کسب و کارها و افراد حقیقی می‌خواهد تا عزمشان را جزم کنند و برای توقف کاهش تنوع‌زیستی و معکوس کردن روند از دست دادن این گنجینه ارزشمند کاری بکنند. "بخشی از برنامه باش" بدین معناست که هرکس می‌تواند به نوبه خود نقشی برای حفظ تنوع‌زیستی و توقف روند از دست رفتن آن ایفا کند و بنابراین می‌تواند بخشی از این برنامه یا به عبارتی بخشی از برنامه نجات تنوع‌زیستی جهان باشد.

منابع

- فرجی، رضا. حفاظت خصوصی و قرق‌های اختصاصی: از ضرورت تا قانون، انتشارات ایران‌شناسی، ۱۴۰۲.

کشف تخلف و گزارش شکار غیر مجاز - منطقه قرق پیشنهادی کوه مسجد - استان یزد